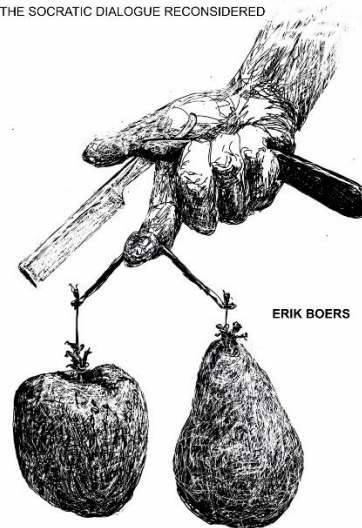


“Van weten naar geweten; het Socratisch Gesprek kritisch belicht”

Erik Boers

FROM SCIENCE TO CONSCIENCE

THE SOCRATIC DIALOGUE RECONSIDERED



In mijn proefschrift (november 2022, Radboud Universiteit) breng ik in kaart hoe de praktijk van het Socratisch Gesprek (in de traditie van Nelson en Heckmann) zich ontwikkeld heeft in de afgelopen honderd jaar: van ‘classroom’ naar ‘boardroom. Vervolgens ga ik op zoek naar een adequate filosofische onderbouwing van de hedendaagse praktijk. Daarbij ga ik vooral in op het tweede deel van de notie ‘Socratisch Gesprek’. Wat is het belang van het voeren van een gesprek voor de filosofie?

Hoewel academische filosofen er de mond van vol hebben, bestaan er vrijwel geen wijsgerige boeken over het concrete gesprek. Bovendien wordt wat er bedacht is over het gesprek amper toegepast. Zo is het boek ‘Filosofie als gesprek’ van Robert Veen vooral een systematische en historisch overzicht van de filosofie, gevat in de metafoer van het gesprek. En Hans-Georg Gadamer, in wiens hermeneutische filosofie het gesprek centraal staat, bekende ooit dat hij met zijn leermeester Martin Heidegger nooit een echt gesprek had kunnen voeren.

Voor onze voorgangers als Plato en Descartes draaide het in de filosofie om ‘heldere en duidelijk onderscheiden kennis’. Maar als kennis zo helder en eenduidig is wordt een gesprek met anderen daarover overbodig. Zo zag Leonard Nelson, grondlegger van de Socratische Methode, een Socratisch Gesprek vooral als een toetsing van het eigen denken.

Na de taalwending in de twintigste-eeuwse wijsbegeerte en de opkomst van zowel fenomenologie als hermeneutiek valt daar veel op af te dingen. Die ontwikkelingen in de hedendaagse wijsbegeerte probeer ik mee te nemen in een nieuwe interpretatie van waar het om draait in een Socratisch Gesprek.

Ons denken is nauw verweven met onze taal, met onze cultuur en onze geschiedenis. Er is geen denken zonder taal; er bestaat geen taal zonder gemeenschap. En daarom is een gesprek niet een toetssteen voor het eigen denken, maar vormt het de broedplaats van ons denken, van betekenisverlening. Want wij weten pas wat onze woorden betekenen als we merken hoe een ander

er op reageert. De betekenis zit niet in ons hoofd voorafgaand aan wat we zeggen, het ontstaat in interactie met de ander(en).

Maar denken alleen is niet toereikend voor een Socratisch Gesprek. Zinsneden als 'samen nadenken', 'denken als één hoofd' kloppen niet. Onze geest kent vele activiteiten (Hannah Arend: "Het leven van de geest"): waarnemen van sensaties, kennen van objecten en activiteiten, nadenken over de relaties tussen gebeurtenissen, begrijpen wat een situatie betekent, oordelen wat een passende handeling of houding zou zijn, mobiliseren van wilskracht om dat uit te voeren.

Kennis (van de feiten) speelt een rol in een Socratisch Gesprek, maar dat is niet waar het om draait. We zijn niet op zoek naar waarheden als: griep wordt veroorzaakt door een virus, niet door een bacterie, of: in elke rechthoek geldt $A^2 = b^2 + c^2$. Dat laten we over aan de wetenschap. Tijdens een Socratisch Gesprek, zoals wij dat vormgeven in organisaties, probeer je die feiten te duiden, gegeven het thema of de gewetensvraag die centraal staat. Je probeert de juiste woorden te vinden om de situatie recht te doen; woorden die je helpen om te bepalen wat een juiste houding is. En die woorden ontstaan in de uitwisseling van duidingen met de andere deelnemers. Hoe meer verschillen er opduiken, hoe rijker de duiding van het voorval.

Het Socratisch Gesprek is niet gericht op waarheid maar op juistheid. Dit samen aan de weet komen, daar draait het om: in het Latijn con-sciere, waar het woord Engelse woord 'conscience' van is afgeleid. Het geweten. Vandaar de titel van mijn proefschrift 'from science to conscience'. Middels ons geweten vragen we ons af of onze handelingen en oordelen gepast zijn in de ogen van relevante anderen. En het mooie is dat in een Socratisch Gesprek (sommigen van) die anderen aanwezig zijn - met hun oordelen over de onderzochte vraag en de ingebrachte praktijkervaring.

Een exemplaar is voor €10 (plus €5 verzendkosten) verkrijgbaar via boers@comeniusleergang.nl